

КИБЕР ГЭМТ ХЭРГИЙН ШАЛТГААН, ТҮҮНЭЭС
УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ НЬ

А.Амарсайхан

ДХИС-ийн ЦС-ийн Эрүүгийн эрх зүй, криминологийн
тэнхимийн ахлах багш, цагдаагийн дэд хурандаа

Г.Марал-Эрдэнэ

ДХИС-ийн ЦС-ийн 3512-р дамжааны
суралцагч, цагдаагийн ахлах дэслэгч

Удиртгал

Кибер гэмт явдлын хор уршиг, шалтгаан нөхцөл, дэлхийн чиг хандлага, цахим орчины талаарх тоон судалгаа энэ төрлийн гэмт явдлаас урьдчилан сэргийлэх ажлыг зохион байгуулах чадвар эзэмших, аливаа асуудалд шинжлэх ухаанчаар хандах, зөв үнэлэлт, дүгнэлт өгөх хандалага төлөвшүүлэхэд чиглэдэг.

Монгол Улсын Харилцаа Холбооны Зохицуулах Хорооноос гаргасан судалгаагаар монгол улсад 2017 оны байдлаар давхардсан тоогоор 2,656,100 интернет хэрэглэгч байгаагаас 30 сүлжээний хэрэглэгч 90.97 хувийг эзэлж, нийт хэрэглэгчийн хамрах хүрээ 86.7 хувь нь улаанбаатар хотод, 10,3 хувь нь аймгуудад, 2,9 хувь нь сумдад, интернет үйлчилгээ эрхлэх тусгай зөвшөөрөл бүхий 59 аж ахуй нэгж байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байна.¹

Үндсэн хэсэг

Интернэт хэрэгслийг мэдээллийн эх сурвалж болгон ашиглах, түүнчлэн олон нийтийн сүлжээ ашиглаж үзэл бодолоо илэрхийлэх, аливаа зүйлийг нийтлэх болсон. Дээрх судалгаанаас үзвэл хүмүүст уламжлалт мэдээллийн хэрэгсэл ашиглахаас илүүтэй олон нийтийн сүлжээг илүү өргөн ашиглаж өөрийн үзэл бодол байр сууриа илэрхийлэх болсон. Тухайлбал цахим хуудас, ютубе, фэйсбүүк, твиттер ашиглаж үзэл бодол санал сэтгэгдлээ /коммент/ бичдэг болсон. Энэ нь нэг талаас иргэдийн үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх хэдий ч нөгөө талаас худал мэдээлэл тараах бусдын нэр хүндэд халдаж гүтгэх, доромжлох явдал гарснаар иргэдийн эрх зөрчигдөх явдал гарч байна. Иймд цахим орчин дахь энэ төрлийн зөрчил хууль бус үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, таслан зогсоох чиглэлээр эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох нь цаг үеийн хэрэгцээ, шаардлага болоод байна.

Монгол Улсын Засгийн Газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөөнд мөнгө угаах, хүний наймаа хар тамхины болон цахим гэмт хэрэг зэрэг шинэ төрлийн гэмт хэргийг таслан зогсоох урьдчилан сэргийлэх хөтөлбөр хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөн нь мөн л цаг үеийн нөхцөл байдал шаардаж байна гэж үзэх үндэслэлтэй юм.

Юуны өмнө цахим орчин дахь гэмт хэргийн тухай ойлголтыг авч үзэхээс өмнө кибер гэмт хэргийн талаарх ойлголтыг товч авч үзэх нь зүйтэй юм. Кибер /cyber/ гэх нэршил нь кибернетик гэх үгтэй утга дүйх ба утгачлан тайлбарлавал нарийн

тооцоолон бодох техник-технологийн туслалцаатайгаар мэдээлэл боловсруулан үйл ажиллагааг удирдах буюу залуур зүй /удирдахуйн тогтолцоо/ гэж ойлгогдоно. Энэ утгаараа Европийн холбооноос цахим орон зайг нийтэд нь кибер орчин гэж нэрлэж байхаар өргөн хүрээнд шийдвэр гаргаж хэрэгжүүлж байна.

¹ Мэдээллийн эх сурвалж: <http://www.crc>.

Кибер гэмт хэргийн үндсэн асуудал нь компьютерын мэдээлэл, сүлжээний эсрэг гэмт хэрэг хамаарч байна уу, эсвэл компьютерын мэдээлэл сүлжээний тусламжтай үйлдсэн гэмт хэрэг хамаарч байна уу гэдэгт төвлөрдөг. Кибер гэмт хэргийн тухай конвенцийг боловсруулагчдын зүгээс дээрх хоёр шинжийг хамтатгасан байдлаар кибер гэмт хэргийг тодорхойлж түүнийг төрөлжүүлсэн байдаг. Үүнд:

- Компьютерын мэдээлэл, сүлжээний бүрэн бүтэн, нууцлагдсан хүртээмжтэй байдлын эсрэг гэмт хэрэг
- Тооцоолох төхөөрөмж ашиглаж үйлдэх гэмт хэрэг
- Интернэт дэх зохистой агуулгын эсрэг гэмт хэрэг
- Интернэт дэх оюуны өмчийн эсрэг гэмт хэрэг гэж дөрвөн төрөлд ангилдаг.

Цахим сүлжээ бий болж хөгжсөнөөр нийгмийн харилцааны шинэ орчин хэлж болох цахим орчинг бий болгосон. Цахим орчинг тодорхойлсон бүх нийтэд хүлээн зөвшөөрсөн нэгдсэн тодорхойлолт байхгүй ч энэ талаарх ойлголт чухал байдаг. Цахим орчинг /cyberspace/ интернэт, харилцаа холбооны сүлжээ, компьютерийн сүлжээ, процессор зэрэг мэдээллийн технологийн харилцан хамааралтай дэд бүтцийн сүлжээнээс бүрдэх дэлхий нийтийн орон зай гэж ойлгодог.

Цахим орчин орчин нь хүн төрөлхтний мэдлэг мэдээлэл харилцан солилцох хэрэгцээнээс үүдэлтэй харилцан холбогдсон компьютерын сүлжээ ба энэхүү сүлжээ нь дэлхий дахиныг холбосон байдаг. Үүний илрэл нь хүмүүс цахим сүлжээг мэдээлэл солилцох, дамжуулах, үзэл бодлоо зураг дүрсээр илэрхийлэхээс гадна зурвас болон сэтгэгдэл бичих зэргээр бие биетэйгээ харилцах талбар болгож байна.

Олон нийтийн сүлжээг хүмүүс үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх мэдээлэл солилцох хэрэгсэл болгон ашигладаг боловч бас үүгээр дамжуулан худал мэдээ тараах бусдыг доромжлох, гүтгэх үйлдэл гарч буй нь манай улсад төдийгүй дэлхийн улсуудад тулгамдаж буй асуудал болоод байна.

Олон улсын жишгээс харахад олон нийтийн сүлжээг ашиглаж хүний нэр төр, алдар хүндэд халдах доромжлох гүтгэх үйлдлийг гэмт хэрэг “мөн”, “биш” гэх маргаан дагуулах болсноор өөрийн улсын үнэт зүйл, онцлог байдалдаа тулгуурлаж уг харилцааг хууль тогтоомжоор зохицуулах болжээ.

Манай улсын хувьд зарим эрдэмтэн судлаачид гэмт хэрэг биш иргэний хуулиар зохицуулах боломжтой гэж үзэж байхад нөгөө хэсэг нь худал мэдээ тараах, хүний нэр төр, алдар хүндэд халдах үйлдлийг гэмт хэрэг гэж үзэж эрүүгийн хуулиар зохицуулах ёстой гэж үздэг.

Олон нийтийн цахим сүлжээг ашиглаж бусдын алдар хүндэд халдаж гүтгэх, доромжлох худал мэдээ тараасан тохиолдолд цахим гэмт хэрэгт тооцож болно гэж зарим судлаачид үздэг. Тухайлбал судлаач Л.Галбаатар кибер гэмт хэргийн тухай конвенцид зааснаас бусад цахим гэмт хэргийг “цахим орчинд үйлдэгдэж буй гэмт хэрэг” гэж үзнэ гэсэн байр суурьтай байна.

Цахим орчинд үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөгөө эдлэхдээ үгээрээ дамжуулж бусдыг гүтгэх доромжлох нь бусдын эрх чөлөөг зөрчиж байгаа үйлдэл нь бодитой юм. Үүнийг хууль зүйн шинжлэх ухааны үүднээс тайлбарлах юм бол бүх гэмт хэрэгт дөрвөн шинж байж шийтгэгдэг. Энэ хоёр гэмт хэрэгт хэлбэрийн өөрөөр хэлбэл гүтгэсэн, доромжилсон байх юм бол мөрдөн байцаалтын аргаар тогтоох ёстой. Гэмт хэрэгт тооцож буй үндэслэл нь тухайн хүний өөрийнх нь үйлдэл, сэдэл саанаатай нь холбоотой байдаг.

Иймд цахим орчинд худал мэдээ, мэдээлэл тараах, бусдыг доромжлох, гүтгэх үйлдлийг иргэний буруу гэхээс илүүтэй гэмт хэргийн үндсэн шинж, сэдэл учруулсан хор хөнөөлийг нарийвчилан тодорхойлж гэмт хэрэг гэж үзэж тусгайлсан хуулиар зохицуулахыг санал болгодог хэсэг байхад, нөгөө хэсэг нь үүнийг Үндсэн хууль, Иргэний хуулиар зохицуулах, эсхүл хувь хүний өөрийнх нь соёлын хэмжүүр болгох, мэдээлэл хүлээн авах боловсрол олгох тал дээр илүүтэй анхаардаг байна.

МАНАЙ УЛСАД ЦАХИМ ОРЧИНД ТҮГЭЭМЭЛ ҮЙЛДЭГДДЭГ ГЭМТ ХЭРЭГ, ЗӨРЧЛИЙН ТӨРӨЛ

Phishing- гэдэг нь албан ёсны вэб сайт, и-мэйл чат гэх мэтээр харагдаж танд ямар нэгэн өгөөш бүхий мэдээлэл илгээн таны нэвтрэх нэр нууц үг, бусад хэрэгцээт үнэ цэнэтэй.

Та өөрийгөө кибер гэмт хэргийн хохирогч болох эрсдэлээс хамгаалах чадвартай байхаас гадна гэр бүлээ тийнхүү хамгаалж байх нь зүйтэй. Учир нь та өөрийн хувийн мэдээллийг цахим орчинд хамгаалах буюу зохистой хэрэглэж байж болох ч таны мэдээлэл танай гэр бүлийхэнд байгаа тул тэд түүнийг эрсдэлд оруулж болзошгүй юм.

Кибер гэмт хэргийн аюулаас өөрийгөө болон гэр бүлээ хамгаалахад баримтлах гол зүйл бол кибер гэмт хэрэг үйлдэх этгээдтэй адилаар бодож сэтгэх явдал юм. Өөрөөр хэлбэл, кибер гэмт хэрэгтний голчлон хэрэглэдэг арга хэрэгслийн эсрэг арга хэмжээ авах нь зүйтэй юм. Кибер гэмт хэргээс урьдчилан ²сэргийлэх дараах нийтлэг арга түгээмэл байна. Үүнд:

- Компьютерын системээ шинэчилж байх;
- Кибер гэмт хэрэгтний халдлагын зүйлд нь таны компьютерын цоорхойтой буюу систем байдаг тул түүнийгээ шинэчилж байх;
- Системийн тохиргоогоо хамгаалах;
- Бусад этгээд таны компьютерын системийн тохиргоог өөрчлөх буюу аюулгүй байдлыг хангасан тохиргоог алдагдуулахаас болгоомжил;
- Нэвтрэх үг буюу нууц үгээ сайжруулж хамгаалах;

Хэргэлэгчийн нэр, нэвтрэх үг, дансны нууц дугаар зэрэг нь аливаа онлайн гүйлгээ, төлбөр тооцоо болон таны хувийн мэдээлэлд байнга хэрэглэгддэг. Иймд үсэг тоо бусад тэмдэгт оролцуулсан 8-аас доошгүй тэмдэгтээр нэвтрэх нууц үгээ сайжруулж, түүнийгээ гурван сар тутамд тогтмол сольж хэвшээрэй. Мөн олон вэб сайтад нэг л нэвтрэх үг ашиглах нь таныг эрсдэлд оруулах тул хэрэглэдэг үйлчилгээ вэб сайт бүртээ өөр нэвтрэх үг ашиглах хэрэгтэй.

- “Галт хана”- аа асаалттай байлгах /*firewall*/

“Firewall” буюу галт хана гэх програм нь таны компьютерийг гэмт этгээдүүд эвдэх, мэдээлэл устгах, нэвтрэх үг, бусад нууц мэдээлэл хулгайлахаас хамгаалдаг.

- Вирусны эсрэг програм суулгах буюу түүнийгээ шинэчилж байх

Вирус нь компьютерийн хэрэглэгчийг мэдээгүй байхад түүний мэдээллийг устгах буюу хулгайлах, бусад байдлаар эрсдэлд оруулдаг тул заавал вирусны эсрэг програм суулгаарай.

- Хувийн мэдээлэл хамгаалах

Өнөөдөр ихэнхи онлайн үйлчилгээг ашиглахын тулд нэр, гэрийн хаяг, утсаны дугаар, имэйл хаяг зэрэг хувийн мэдээллээ хуваалцах, түгээх нөхцөл бүрдсэн байна. Эргэлзээтэй буюу хэлний дүрмийн алдаа ихтэй, цахим шууданд хариу өгч болохгүй, мэйлд хариу өгөхийн өмнө цахим шуудангийн хаягийг шалгаж байх зүйтэй. Хувийн мэдээлэл шаардсан цахим хуудасны домэин нэрийн урд ногоон өнгийн цоожны дүрс буюу [https\](https://www.facebook.com/cybercrimemongolia/) харагдахгүй байвал та түүнийг ашиглахаас зайлсхийх зүйтэй.

- Вэб сайтын нууцлалын байдлыг хэвлэн авч, анхааралтай унших

Ихэнхи вэб сайт үйлчилгээний нөхцөл болон нууцлалын бодлогоо бичгээр танилцуулдаг. Үүнийг анхааралтай унших нь таны хувийн мэдээлэл ямар замаар хэнд хүрэх, эс хүрэхийг мэдэхэд чухал юм. Нөгөө талаар тухайн вэб сайтын үйлчилгээ таныг эрсдэлд оруулах болбол црып хэвлэж

² <https://www.facebook.com/cybercrimemongolia/>

авсан нууцлалын бодлого, үйлчилгээний нөхцөл нь таны эрхийг хамгаалахад чухал нотлох баримт болох юм.

- Санхүүгийн мэдээлэл, дансны хуулга тогтмол хянах

Таны банкны дансны дугаар, нэвтрэх үг, зээлийн картын пин код, нэгний гарт орсон юм биш биз. Таныг мэдээгүй үед ч юмуу танд анзаарагдахгүйгээр таны данснаас мөнгө аваад байж мэдэх тул орлого зарлагын мэдээллээ тогтмол хянаж байх нь санхүүгийн луйвар, залилангаас сэргийлэх, энэ тал дээр банкнаас аюулгүй байдлын дэмжлэг авахад хэрэгтэй.

- Үнэгүй зүйл хавханд л байдаг буюу танд маш их аз тохиоход эргэлзэж байх

Хэн ч АНУ-ын цэргийн албан тушаалтнаас их хэмжээний мөнгө хүлээн авах, мэйл хаягийн өгөгдлийн сангаас санамсаргүйгээр сонгогдож, лотанд их хэмжээний мөнгө хожихгүй. Ийм утга учир бүхий зурвас мэдэгдлүүд нь ихэнхдээ хуурагдсандаа итгэхгүй байгаа хүмүүсийн “хүчин чармайлт”-аар цагдаад мэдэгдэлгүй өнгөрч, өөр хэн нэгнийг залилахаар тарсаар байдаг.³

- Компьютерөө унтраах

Хэрэглээгүй үедээ компьютерөө унтрааж байх нь халдагч этгээдийн хууль бус холболтыг зогсоох үр дүнтэй нэг арга юм. Дээр дурьдсан аргууд нь одоогийн төвшинд санал болгож буй аргууд бөгөөд кибер гэмт хэрэгтнүүдийн сэдэл, арга мэх улам хүчтэй болж байгаа тул дараах үйлдлийг хэвшил болгох.

Дүгнэлт: Мэдээлэл технологи хурдацтай хөгжихийн зэрэгцээ “шинэ” харилцааг бий болгож байна. Үүний илрэл нь цахим мэдээлэл, харилцаа, орчин, орон зайг бий болгож байгаа явдал юм.

Монгол улсын хувьд сүүлийн жилүүдэд олон нийтийн сүлжээ ашиглаж /цахим хуудас, фэйсбүүк, твиттер, ютубе зэрэг/ аливаа зүйлийг нийтлэх үзэл бодлоо илэрхийлэх орон зай нэгэнт бүрдсэн. Түүнийг ашиглан цахим төхөөрөмж, мэдээллийн хамгаалалттай сүлжээнд хууль бусаар нэвтрэх тусгай програм, техник хэрэгсэл ашиглан бусдын хувийн мэдээллийг олж авах байгууллагын системд нэвтрэх бусдын картны мэдээллийг хуулбарлах авах зэрэг гэмт үйлдлүүдийн тоо нэмэгдэж байна. Эдгээр үйлдлүүдээс харахад иргэдийн цахим орчны талаарх мэдээ мэдээлэл дутмаг байдлаас цахим төрлийн гэмт хэрэг гарах шалтгаан болж байна.

---

³ <https://www.facebook.com/cybercrimemongolia/>